

TO'Y-MAROSIM LEKSEMALARINING SEMANTIK TADQIQI

Almambetova Uldaulet

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13829993>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va qoraqalpoq xalqlarining qadim o'tmishdan to bugungi kungacha shakllanib kelgan va hozirda davom etayotgan milliy urf-odatlar, sovchilik va nikoh to'yi bilan bog'liq bo'lgan to'y-marosimlari haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: etnografizm, to'y-marosimlar, urf-odat, nikoh, sovchilik, mahr, qalin.

SEMANTIC STUDY OF WEDDING LEXEMAS

Abstract. This article discusses the national traditions of the Uzbek and Karakalpak peoples, which have been formed since ancient times and are still ongoing, as well as wedding ceremonies related to courtship and marriage.

Key words: ethnography, wedding ceremonies, tradition, marriage, courtship, dowry, thick.

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ СВАДЕБНЫХ ЛЕКСЕМ

Аннотация. В данной статье рассматриваются национальные традиции узбекского и каракалпакского народов, сформировавшиеся еще с древнейших времен и продолжающиеся до сих пор, а также свадебные обряды, связанные со сватовством и бракосочетанием.

Ключевые слова: этнография, свадебные обряды, традиции, брак, ухаживания, приданое, густота.

O'zbek va qoraqalpoq tili o'zining tarixiy mavjud bo'lgan davrida ma'lum qonuniyatlar bo'yicha rivojlangan. Ming yillardan ortiq davrda siyosiy o'zgarishlar, davlat tuzilmalaridagi tub o'zgarishlar, ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar, madaniyat va an'analar, to'y-marosimlari o'zbek va qoraqalpoq tilining lug'aviy tarkibi, uning fonetik va grammatik tizimi evolyutsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Ma'lumki, tilning rivojlanishi va boyib borishi, jumladan, uning marosim lug'aviy fondi ijtimoiy hayot, uni yaratuvchisi – xalq tarixi bilan chambarchas bog'liqdir. Bir qator o'ziga xos marosim an'alarida ko'p asrlar davomida nikoh marosimi alohida ahamiyatga ega bo'lib, u oilaning shakllanishi uchun asos yaratib, o'zbek madaniyatining etnik va milliy xususiyatlari bilan bog'liqlik jarayonini tartibga soladi. Bu marosim mintaqaviy farqlarga ega.

Marosimlardagi farqlar nafaqat turli xalqlarga mansub jamoalar o'rtasida, balki bir millatga mansub kishilar o'rtasida ham kuzatiladi. Marosimlar ushbu yodgorlik an'alarining tashuvchilari yashash joyi (shahar, tuman, qishloq, aholi punkti), shuningdek, ularning ijtimoiy qatlamiga qarab o'ziga xosdir. Har bir mintaqaning to'y-marosim lug'atida umumiy og'zaki nutqning boyligi va ifodaliligidan foydalangan holda, uning ijtimoiy hayot sohasida (leksikon) maqsadli ishlashini aks ettiruvchi ma'lum naqshlar mavjud bo'lib, ular tufayli dialektlar va ularning lug'at boyligi sayqallangan, ularning ifodali va obrazli vositalari takomillashtirilib, foydalanish imkoniyatlari kengaygan grammatik tuzilishi boyitiladi. Shu bilan birga, u adabiy til va shevalar o'rtasidagi bog'lovchi rolini o'ynay boshlaydi, bir tomondan adabiy til uslublari va hududiy dialekt hamda lahjalar o'rtasidagi vositachilik munosabatlarining muayyan qonuniyatlarini aks ettiradi, boshqa tomondan so'zlashuv nutqi asosida shakllangan.

Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, leksikani etnolingvistik jihatdan o'rganishning asosiy maqsadi xalqlar etnik madaniyatining lingvistik rasmini yaratishdir. Bunday tadqiqotlar urf-odatlar leksikasini o'rganish, ularning xalq ijtimoiy hayotidagi turli omillar (nikoh, motam, demonologiya, muqaddas kitoblar syujeti, dunyoviy va diniy odatlarning talqini) bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishish uchun keng imkoniyatlar ochadi. Bu bilimlar ma'lum darajada etnik guruhlarining marosim madaniyati, marosim an'analariining paydo bo'lishining shart-sharoitlari, marosim lug'ati bilan tanishish uchun asos yaratadi, ularning semantikasi, umumiyliigi va ma'no soyalaridagi farqlarni sharhlashga yordam beradi.

Turli olimlarning etnografik asarlarida nikoh marosimi tushunchaning keng ma'nosida - o'ziga xos mintaqaviy xususiyatlariga ko'ra ko'plab turli xil tashkil etilgan marosimlarni o'z ichiga olgan mazmunli marosimlarning bir tarmog'i degan fikr keltirilgan. Ularning rivojlanishi xarakterologik (mintaqaviy) dan rasmiy va mazmun-tipologikgacha bo'lgan mohiyatan xilma-xil kichik va yirik hodisalarning keng majmuining tashqi va ichki farqlanishini o'rganish bilan birga kechadi.

Tilshunoslik manbalaridagi nikoh va oilaviy munosabatlarga aloqador motivlarni o'rganishga doir kuzatuvlar jarayonida qadimgi ajdodlarimizning oilaviy-maishiy marosimlari sirasiga kirgan nikoh munosabatlari jumladan, sovchilik, udumi va qudachilik an'analari va qalin berish bilan bog'liq an'anaviy motivlarning o'z ifodasini topganining guvohi bo'lindi¹. Mazkur motivlarni tarixiy-etnografik jihatdan tahlil qilish sovchilik va qudachilik an'analariining qadimgi ko'rinishlari, o'ziga xos jihatlari hamda genezisi haqida keng doirada ilmiy mulohaza yuritish imkonini beradi. Ushbu ma'lumotlar o'zining mazmunan boyligi, rang-barangligi va falsafiy-axloqiy mohiyati bilan ajralib turadi.

Etno-lingvistik ma'lumotlariga qaraganda, sovchilik udumi juda qadimiy tarixga ega.

Masalan, qoraqalpoq xalq dostoni "Munglik-Zorlik"da "jawshiliq", ya'ni sovchilik udumini Odam ota va Momo Havoning mifologik marosimi bilan bog'lanadi:

Arada jawshi jurmeklik,	Orada sovchi yurmaklik,
Jawshi aytirip kelmeklik,	Sovchi bo'lib kelmoqlik.
Bizden emes babajan,	Bizdan emas bobojon,
Adam-ata, Hawa-ene,	Odam ota, Momo Havo.
Payg'ambardin' sunnatti	Payg'ambarning sunnati ²

Sovchilar to'g'risidagi ma'lumotlarni VII-VIII asrlardagi O'rxun-Enasoy bitiklarida ham uchratish mumkin. Buyuk davlat arbobi, hukmdor Tunyuquqning bitiktoshida "sab" "so'z" va "gap" ma'nosida ishlatilgan bo'lsa, "Irq bitigi (fol kitobi)"da esa "sab" - "so'z", "sabchi" - "xabarchi", "so'z keltiruvchi" ma'nosida qo'llanilgan. O'rta asrlarning mashhur tilshunos olimi Mahmud Qoshg'ariy ushbu atamani "sovchi – kelin va kuyov o'rtasida bir-biriga xabar eltuvchi" deb izohlagan³. "Sabchi" degan so'zning ma'nosi "xabarlar yetkazib beruvchi".

Olimning "Devoni-lug'atit turk" kitobida "sovchi" so'ziga ta'rif berib, uni "kuyov va kelin o'rtasida xabar yetkazuvchi odam "Xudoning xabar yetkazuvchi insoni" ma'nolarida ishlatgan.

¹ Дала ёзувлари. Қорақалпоғистон Республикаси 2005-2020 йиллар.

² Аширов А. А. Ўзбек халқининг қадимий диний эътикод ва маросимлари ... -Б. 122.

³ Махмуд Қошғарий М. Девони луғатит турк. Т. III. - Тошкент: Фан, 1963. - Б. 170

Demak, yangi oilaning paydo bo'lishida *sovchilik* udumi uzoq o'tmishda shakllanganligiga amin bo'lamiz.

Qoraqalpoqlarda sovchilar "jawshilar" ("bosib oluvchilar") yoki "elshiler" ("elchilar"), ya'ni tomonlarni kelishtirib, yarashtirib qo'yadigan insonlar, deb ataladi. Ular kuyov va kelinning ota-onasi bilan avvalroq kelishib olgandan so'ng sovchilikka borgan. Bu yerda tabiiy bir savol tug'iladi: nega sovchilikda birinchi atama "jawshilar" ishlatilgan, chunki ushbu termin harbiy leksikaga oid so'z bo'lsa? Ehtimol, ushbu atama sovchilik an'analari paydo bo'lishiga qadar ishlatilgandir. Bahodirni unashtirib qo'yish an'anasi yakuniga yetganidan so'ng mazkur atama birlamchi ma'nosini yo'qotgan va boshqa ma'no kasb eta boshlagan. Chunki, har doim ekzogam nikohga turli urug' vakillari kirishgan, ko'p hollarda ular bir-biriga do'st ham, dushman ham bo'lmagan. Harbiy kuch va bosqinchilik hukmron bo'lgan vaqtda asosiy qo'lga kiritilgan boyliklar qatorida qiz va ayollar ham bo'lgan. Aksariyat turkiy tilli epik asarlarda keltirilishicha, qo'lga o'lja sifatida tushgan qiz va ayollar askarlar o'rtasida taqsimlangan hamda ularning qonuniy xotiniga aylangan⁴.

Yuqorida qayd etilganidek, qoraqalpoq dostoni "Edigeyda asosan, To'xtamishning qizlari Qanikey bilan Tinikey o'lja sifatida qo'lga olinadi va Edigey hamda uning o'g'li Nuratdinning xotinlariga aylanadi. Oltoy xalqlarida ham "o'zga yurtlarda bosqinchilik yurishlari natijasida qo'lga tushgan qizlarni kelin qilish" syujetlari ko'p uchraydi. Bunga misol sifatida "Тысяцкому воеводе" qo'shig'ida keltirilgan "mamlakatdan kelgan jasur drujina"lar va ularning bellashuvda olib kelgan epizodini ko'rsatish mumkin⁵. Shunga asosan, avvaliga harbiy atama hisoblangan "jawshi" so'zi keyinchalik o'z birlamchi ma'nosini yo'qotgan. Bunga misol sifatida "Alpomish" dostonidan quyidagi misolni keltirish mumkin:

Jawlastirmaq jawshidan,	Yovlashtirish sovchidan
Jawshiliqqa kelgenmen,	Sovchilikka kelganman,
Ellestirmek elshiden,	Ellashtirmoq elchidan
Elshilikke kelgenmen.	Elchilikka kelganman ⁶

Qizning uyiga sovchi yuborish bilan birga qudachilikdagi yana bir muhim qoidalardan biri bu qudalarning ijtimoiy mavqesi bir-biriga teng bo'lishidir. Shariatda ushbu jarayon "kafaat" deb atalgan. Iloji boricha ular o'zlariga mos oilalar bilan quda bo'lishga intilgan.

Markaziy Osiyoda aholi qadim zamonlardan ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa jihatlar bo'yicha tabaqalashgan bo'lgan. Odatga ko'ra, yuqori tabaqa vakillari hisoblangan sayyidlar, xo'jalar, maxsumlar ijtimoiy mavqei o'zlariga teng bo'lgan aholi vakillari bilan quda bo'lgan.

XX asrning o'rtalariga qadar qudachilikning ushbu tartiblariga qat'iy amal qilingan.

Ushbu tartib yuqori jamiyatdagi boshqa qatlam vakillariga ham tegishli bo'lgan. Ammo, shunday dalillar ham uchrab turadiki, unga ko'ra, boy, o'ziga to'q oilaning o'g'il farzandlari quyi tabaqa vakillarining go'zal qizlarini sevib qolgan va katta qalin evaziga unga unashtirilgan.

⁴ Малов С. Е Памятники древнетюркской письменности. – М-Л.: Наука, 1951. – С. 29.

⁵ Мингажетдинов М. Х. Этногенетические мотивы в башкирских сказках / В кн.: Археология и этнография Башкирии. - Уфа, 1971. IV/Материалы научной сессии по этногенезу башкир, май. - 1969. - С. 307.

⁶ "Alpamis". Qaraqalpaq xaliq dostoni. Qaraqalpaq folklori. Kөp tomliq. T. 1. – Tashkent: Ma'naviyat, 2009. 5. 12

Ammo, kambag'al oiladan bo'lgan yigitlar boy oilaning qiziga uylanish imkoniyati bo'lmagan⁷. O'zbeklar orasida ham jamiyatda o'ziga xos mavqe'ga ega bo'lgan ijtimoiy guruhlar, xususan, xo'ja yoki eshonlar o'z farzandlarini faqatgina yaqin qarindoshlariga uzatgan.

Avvallari ular hatto podshoh, amir yoki katta hokimiyatga ega bo'lgan kishilar bilan qudanda bo'lgan. Beklar o'z qizlarini o'zlaridan pastroq tabaqa vakillariga bermagan, o'z navbatida o'zlari ham past tabaqa vakillarini qizini kelin qilmagan. Ular hatto ijtimoiy mavqe' jihatdan ulardan past bo'lmagan sayyid va xo'jalar oilalaridan ham qiz olmagan, lekin ularga o'z qizlarini turmushga bergan⁸.

Odatda, sovchilar el orasida obro'-e'tiborli, tagli-tugli, oqilu fozil kishilardan tanlangan.

Chunki, ularning vazifasi og'ir va o'ta mas'uliyatli hisoblangan. Sovchining gap-so'zi ma'noli, ishonarli, tosh bosadigan zalvorli bo'lishi kerak bo'lgan. Sovchining o'zini tutishi, dunyoqarashi, gap so'zlariga qarab, yigitning qanday odamligi ham ma'lum darajada tasavvur qilingan. Uchragan odamni sovchilikka yuborish ushbu yigitning o'z qadrini bilmasligini emas, shu bilan birga qiz qadrini yerga urish hisoblangan. Ayniqsa, qadimgi elchilar sovchilik maktabini o'tagan, shunga mos ibora, maqol va matallar, so'z o'yinlarini yaxshi biladigan, hozirjavoblik, sir va sukut saqlay oladigan, nikoh va oilaning qadriga yetadigan insonlar bo'lgan⁹. Masalan, "Qo'rqut ota" eposida yozilishicha, qiyin va mashaqqatli elchilik vazifasini o'g'uz qabilalari orasidan birinchi bo'lib Qo'rqut ota bajargan va u hamma voqealarni yaxshi bilgan, chunki uning aytgan barcha so'zlari haqiqat bo'lib chiqqan. U yashirin kelajak haqida turli xabarlar olib kelgan, uning aytishiga qaraganda, ushbu ma'lumotlarni Yaratganning o'zi uning qalbiga joylab qo'ygan.

U o'g'uz xalqining og'irini yengil qilgan. Hech kim qanday voqea sodir bo'lmasin, Qo'rqut-otadan maslahat so'ramasdan ish tutmagan. U nimaiki buyursa, odamlar bajonidil bajarishga harakat qilib, uning hamma so'zlariga quloq solganlar va o'git-nasihatlariga amal qilganlar.

Bunga o'xshash motivlarni qoraqalpoqlarning boshqa epik asarlarida ham uchratish mumkin. Ularning aksariyatida muqaddas pirlar (karomatli insonlar) bahodirga kuch va g'ayrat bergan hamda uning ko'zlagan maqsadi sevgilisiga uylanishga yordam bergan.

Qoraqalpoqlarning "Maspodsho" dostonida hikoya qilinishicha, asar qahramoniga Qarg'aboy Oyparchaning sovchisi sifatida tasvirlangan.

Kim qanday maqsadda kelganligi ma'lum bo'lishiga qaramasdan, sovchilar gapni uzoqdan boshlagan va o'z niyatlarini ramziy ma'noga ega so'zlar orqali anglatgan. Masalan, Qo'rqut otaning sovchi bo'lib kelishidan maqsadi qanday tarzda yoritib berilgan: "Men sening qarshinga o'rtamizda yastanib yotgan qora tog'ingni ustiga ko'tarilgani keldim. Men sening qarshinga sening tezoqar, sersuv, chiroyli daryoyingni kechib o'tgani keldim. Men sening qarshinga etiging ostida va bo'yning orasida qisilgani keldim. Xudoning irodasi va Payg'ambarning so'zlari bilan sening qarshinga Bamsi-Beyrekdan singling oydan ham go'zal Banu-Chechakga sovchi bo'lib keldim"¹⁰.

O'tmishda yashagan odamlar tabiatdagi narsa va hodisalar singari so'zda ham magik qudrat bor, deb o'ylaganlar. So'zda odamga yaxshilik yomonlik keltiruvchi sexrli kuch borligi

⁷ Дала ёзувлари. Қорақалпоғистон Республикаси Қораўзақ тумани Қорабуға МФЙ, 2018 йил.

⁸ Расулова З. Никох ва насл-насаб // Тафаккур. - 2008. - № 4. - Б. 90.

⁹ Дала ёзувлари. Қорақалпоғистон Республикаси Конликўл тумани Бекжап МФЙ, 20016 йил.

¹⁰ Книга моего деда Коркута . Перевод В. В. Бартольда ... - С. 37

bilan qadimgi odamlar afsun, qarg'ish va olqishlarga ishongan. Ko'zlangan maqsadni to'g'ridan-to'g'ri emas, balki ramziy ma'noga ega so'z, iboralar va narsalar orqali anglatish so'zning magik xususiyatiga ishonch kuchli bo'lgan davrlar mahsulidir.

Shuningdek, nikoh to'yi marosimlari tarkibida afsungarlik qarashlari ham magik tasavvurlarga uyg'unlashgan tarzda ularning izlari saqlanib qolgan. Jumladan, turkiy xalqlar orasidagi marosimiy afsungarlikni asosan ikki guruhga bo'ladi. Birinchisi – *“apotropeik”* afsungarlik yoki boshqachasiga himoyalovchi afsungarlik bo'lib, unga kelin-kuyovni turli yomon kuchlardan, yomon odamlarning nigohi va turli *“ilmu amal”*laridan asrovchi, bo'lg'usi oilani himoya qilishga qaratilgan harakatlar va urf-odatlar kirgan. Ikkinchisi – *progrepeik*, ya'ni uyg'otuvchi va birlashtiruvchi afsungarlik, ya'ni kelin-kuyovni o'zaro birlashtirish yo'lida bajarilgan qator urf-odatlardan iborat bo'lgan.

Yuqorida ta'kidlangan sovcilik udumidagi suhbatni boshqa mavzudan boshlash, maqsadga birdaniga o'tishni o'rniga uzoqdan olib kelish uslubini qo'llash so'z magiyasidan tashqari apotropeik afsungarlik ko'rinishi bo'lib, boshlanayotgan ezgu ishni yovuz kuchlarning ta'siridan himoyalashga xizmat qilgan. Odatda, sovcilikdan qaytgan mutasaddilarni *“o'g'ilmi”* yoki *“qiz”* deb qarshi olgan. Agar ular xushxabar bilan qaytgan bo'lsa, *“o'g'il”* deb javob qiladi.

Bu qadimdan kelayotgan odat bo'lib, *“Qo'rqut ota”* kitobida ham Qo'rqut ota Banu-Chechakning sovciligidan qaytganidan so'ng Boy-Burabek undan so'raydi: *“Bobo, siz erkakmi yoki ayol?”*. Savolga Qo'rqut ota quyidagicha javob beradi: *“Men erkakman”*¹¹. Ushbu odat ba'zi o'zbek urug'lari orasida ham tarqalgan¹². Turkiy xalqlar kundalik hayotini tadqiq qilgan V. V. Radlov shunday ma'lumot yozib qoldirgan: *“Qadimiy turkiylarda balog'atga yetgan qizlarga sirg'a taqishadi va ular sirg'ali, ya'ni qaylig' hisoblanishadi”*¹³. Metall buyumlarning xususiyatlari to'g'risida E. Taylor shunday ma'lumot keltiradi: *“Sharq ruhlari temir buyumlardan qo'rqadi”*¹⁴.

Shuningdek, unashtiruv marosimidan so'ng kelin-kuyov qarindoshlar bilan uchrashishdan qochgan, ularni ko'ziga ko'rinmaslikka harakat qilgan. Shunga o'xshash syujet *“Qo'rqut ota”* kitobida ham uchraydi. Xon-To'rali go'zal yuzga va yaxshi xulqqa ega bo'lgan yigit bo'lishiga qaramay, Banu-Chechak bilan uchrashganda yuzida niqobi bo'ladi. Shunda Banu-Chechek o'z yonidagi qizlardan so'raydi: *“Menga aytishgandiki, meni Beyrek ismli yigitga uzatgan. Yuzida niqobi bor yigit kim, men turmushga chiqqan o'sha emasmi?”*¹⁵. Bu kabi syujet qoraqalpoq xalq dostoni *“Yusuf va Zulayxo”*da ham uchraydi. Bu yerda Yusuf ham o'zining chiroyli yuzini yashirish maqsadida yuziga niqob taqib oladi.

Islom dinida nikohning amalga oshishi uchun asosiy omillardan biri sifatida kelin uchun *“mahr”* to'lash belgilangan¹⁶ *“Nekesin qiyiw”* – nikoh o'qish faqatgina *“mahr”* to'langanidan so'ng amalga oshirilgan. *“Mahr”* qizning o'zi uchun beriladigan mablag' hisoblanadi. Agar *“mahr”* to'lanmagan yoki qisman to'langan bo'lsa, guvohlar ishtirokida keyinroq to'lab berishga va'da beriladi va shundan so'ng nikoh o'qiladi. Agarda, vaqtlar o'tishi bilan va'da qilingan *“mahr”*

¹¹ Kniga moyego deda Korkuta/Perevod V. V. Bartolda ... - S. 37.

¹² Shaniyazov K.SH. K etnicheskoy istorii uzbekskogo naroda ... - C. 311.

¹³ Radlov V. V. Iz Sibiri. - Moskva: Nauka, 1989. - S. 133.

¹⁴ Taylor E. B. Pervobitnaya kultura. - Moskva: Politizdat, 1989. - S. 109.

¹⁵ Kniga moyego deda Korkuta/Perevod V. V. Bartolda ... - S. 35.

¹⁶ Bu to'g'risida batafsilroq qarang: Maqsudxo'ja ibn Mansurxo'ja. Majma'-ul-Maqsud yoki Muxtasar ul-Vikoyaning o'zbekcha sharhi. 1-kism. - Toshkent, 1996.

to'lab berilmasa, shariat qoidalariga ko'ra, ayol ajrim olish uchun sudga murojaat qilishi mumkin¹⁷. Islom dinida "mahr" miqdori aniqlab berilmagan. "Mahr" sifatida chorva mollari, pul mablag'i, kiyim-kechak, zeb-ziynat buyumlari, uy-joy va oziq-ovqat mahsulotlari berilishi mumkin. Ammo, ta'kidlanishicha, musulmonchlikda hech qachon "mahr" miqdori oshirilmagan.

Hadisi sharifda aytilishicha, Eng yaxshi nikoh bu – eng kam miqdorda "mahr" to'langanidir¹⁸. Qur'oni Karimning "Niso" surasida: "Ayolingizga "mahr"ni butun qalbingiz bilan beringlar", deb yozilgan¹⁹.

Turkiy xalqlarning yozma yodgorligi hisoblangan "Qo'rqut ota"da qalin to'g'risida qiziqarli ma'lumotlar qayd qilingan. Qo'rqut ota Bamsi-Beyrekning sovchisi sifatida go'zal qiz Banu-Chechakning akasi Qarcharning oldiga boradi. Qarchar o'z singlisi Banu-Chechak uchun Boyburaning sovchisi Qo'rqut otadan quyidagi qalinni so'raydi: "mingta biya ko'rmagan ot, mingta urg'ochi ko'rmagan tuya, mingta qulog'i va dumi kesilgan it, mingta qora burga"²⁰. Qalin uchun so'raladigan odatiy hayvonlar: tuya, ot va qo'yga qo'shimcha tarzda it va burga ham talab qilinadi. Ushbu voqeadan so'ng Qo'rqut ota Bamsi-Beyrekning otasi Boy-Bura bekka ushbu ertaknamo qalinni to'lashga yordam beradi.

"Qalin" to'lovi orasida bugungi kunda ham qoraqalpoqlar orasida keng tarqalgan udumlardan biri hisoblanadi. Lekin, hozirgi kunda qadimgidek qalinning aniq beliglangan miqdori mavjud emas. "Qalin" miqdori va kuchi, ya'ni turmushga chiqib ketayotgan qizning o'rnini to'ldirish zarurati paydo bo'lgan. Qoraqalpoq tilidagi "qalin' mal" so'zi ham atama sifatida "otasining uyidan uzatiladigan qizning o'rnini to'ldiruvchi" degan ma'noni anglatib, bevosita kelin uchun beriladigan chorva mollari (ot, qo'y) nomi bilan bog'liq tarzda shakllangan.

Tadqiqot obekti qilib olingan etnografik leksemalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek va qoraqalpoq etnografik leksemalar etimologiyasi o'ziga xos ilmiy ahamiyatga ega. Ularning shakl-shamoyili, shakllanishi o'ziga xos lug'aviy tarkibida muhim o'rin tutadi.

REFERENCES

1. Ashirov A, Atadjanov SH. Etnologiya. –T.: Iqtisod-Moliya, 2008.
2. "Alpamis". Qaraqalpaq xaliq dastani. Qaraqalpaq folklori. Ko'p tomliq. T. 1. – Tashkent: Ma'naviyat, 2009.
3. Mirzayev N. O'zbek tili etnografizmlarining izohli lug'ati. – T.: Fan, 1991.
4. Maxmud Qoshg'ariy. Devoni lug'atit turk. T.III. – Toshkent: Fan, 1963.
5. Kasimova R. Ziyodullayev A. Etnografizmlarning o'zbekcha-inglizcha izohli lug'ati. – Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2018.
6. Rasulova Z. Nikoh va nasl-nasab. – Tafakkur. -2008.

¹⁷ Bobomuradov A. Islom odobi va madaniyati. - Toshkent: Cho'lpon, 1995. - B. 47.

¹⁸ Axloq-odobga doir Hadis namunalari ... - B. 88

¹⁹ Kur'oni Karim. O'zbekcha izohli tarjima / Tarjima va izoxlar muallifi Alouddin Mansur ... - B. 252.

²⁰ Kniga moyego deda Korkuta/Perevod V. V. Bartolda ... - S. 37-38